

NIKU Oppdragsrapport 124/2012

Vågsalmenning 8, Bergen kommune,

Hordaland

Arkeologisk tilsyn ved etablering av vannledning

Katharina Lorvik

NIKU prosjektnummer/årstall	124/2012
Berørt område	Vågsalmenning 8
Gnr/Bnr	166/582
Oppdragets art	Arkeologisk tilsyn ved etablering av vannledning
Vedtak	11/01374-2
Oppdragsgiver	Riksantikvaren Distriktskontor Vest
Tiltakshaver	Vågshuset AS v/Knut Aase
Oppdraget utført av	NIKU v/Katharina Lorvik
Oppdraget utført dato	26.7 og 24-26.8.2011
Koordinater	Se figur 2
Høyde overflate (moh)	Ca. 2
Foto	niku_ark_103715-10328
Tilstedeværelse av automatisk fredet kulturminne	Nei
Kulturhistorisk tolkning	Kulturlagavsetningene som ble avdekket besto av sekundært deponert materiale avsatt i forbindelse med utfylling og fundamentering av bygninger i området. Stokkene har trolig hatt en stabiliserende funksjon i bygningen og utenfor, blant annet for bygningens fundamenter eller gulv.

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	4
2	Faglige forhold.....	4
3	Tiltakets omfang.....	5
4	Metode	5
5	Arkeologiske observasjoner og tolkning	6
6	Konklusjon	7
7	Referanser	7
8	Vedleggsliste.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
9	Figurliste	Feil! Bokmerke er ikke definert.

1 Bakgrunn

Oppdraget gjelder arkeologisk tilsyn i forbindelse med installering av sprinkleranlegg i Vågsalmenning 8, Bergen. Tiltaket medførte inngrep i det automatisk fredete kulturminnet 'Middelalderbyen Bergen' (kml. §4a), og Riksantikvaren har bedt NIKU sørge for den arkeologiske oppfølgingen. Oppdraget ble utført av NIKU i perioden juli-aug. 2011.

Det vises til følgende dokumenter: Dispensasjonssøknad fra Jan Lohne Arkitekter AS på vegne av tiltakshaver Vågshuset AS, til Riksantikvaren datert 16.6.2011. Oppdragsbestilling fra Riksantikvaren til NIKU datert 22.6.2011. Oppdraget har NIKU-prosjektnummer 15620489. Alle dokumenter i saken finnes hos Riksantikvaren under saksnummer 11/01374. Prosjektet har museumsnummer BRM963 for Bergen Museum, DKS Middelaldersamlingens referanse. Dokumentasjonsmateriale finnes ved Bergen Museum, DKS Middelaldersamlingen v/Bryggens Museum og består av rapport og digitale foto. Møh er meter over havet.

Figur 1: Tiltakets plassering innenfor det automatisk fredete kulturminnet 'Middelalderbyen Bergen'. Kartgrunnlag: Statens kartverk, Geovekst.

2 Faglige forhold

Tiltaket ligger innenfor det automatisk fredete kulturminnet 'Middelalderbyen Bergen' i Vågsbunnen, som var en av middelalderbyens sentrale bydeler. I første del av middelalderen gikk strandlinjen så langt nord som langs Hollendergaten og inn forbi dagens Domkirkegaten. Strandlinjen i middelalderen gikk i indre del av Vågsbunnen omtrent ved dagens Domkirkegaten. Som resultat av gradvis utfylling med avfallsmasser og ved utbygging langs Vågens indre del flyttet strandlinjen seg, og man kan regne med at det aktuelle området ved Vågsalmenningen var utfylt mot slutten av middelalderen, omkring midten av 1500-tallet. Mellom 1280 og 1623 var Vågsbunnen de tyske

skomakernes område. I 1558 ble byens torg flyttet fra Nikolaikirkealmenningen til Nedre Korskirkealmenning. Vågsbunnen var på denne tiden et sentralt område i byen. I 1582 brant hele Vågsbunnen. Etter brannen ble det etablert et mer regulært gatenett i området. Det var nye branner i området i 1623, 1640 og 1702. Byen hadde nå vokst og hovedaktivitetene var flyttet nærmere Vågen og Strandsiden (Helle 1982, Erslund 1993).

Dagens Vågsalmenning 8 er en tre-etasjes murgård oppført omkring 1890. Det er registrert bolig på adressen fra 1686 (Grunnbok for Bergen, elektronisk utgave). Det finnes også en branntakst på eiendommen fra 1778 (BergGIS; UiB/digitalarkivet).

Formålet med det arkeologiske tilsynet var å sikre ivaretagelse av kildeverdien til eventuelle kulturminner som tiltaket måtte komme i konflikt med. Problemstillinger er først og fremst knyttet til hvor vidt tiltaket vil berøre eldre strukturer i form av kulturlag og/eller bygningsrester. Ved graving til planlagt dybde 0,4-0,8 innvendig og maks. 1,4 m utvendig og med utgangspunkt i eksisterende grøft er det størst sannsynlighet for å treffe på nyere tids fyllmasser og sekundært deponert eldre materiale. I grøfteprofilene kan det finnes intakte strukturer, og da mest sannsynlig etter-reformatorisk. I den grad det skulle finnes automatiske fredet materiale innenfor den planlagte gravedybden, antas dette å være som redeponert materiale i nyere tids fyllmasse eller som sekundært anvendt bygningsmateriale i nyere tids konstruksjoner som bolverk/tømmerfundamentering.

Tidligere arkeologiske registreringer i nærområdet har vist at overgangen til middelalderiske kulturlag skjer omkring 1,5 meters dybde.

3 Tiltakets omfang

Det er søkt om tillatelse til å grave for tilkobling til vannledning ved etablering av sprinkleranlegg i bygningen. Det planlegges å grave i eksisterende grøft fra hovedvannledning i Vågsalmenning og inn til huset. Antatt dybde på utvendig grøft er inntil 1,4 m. Inne i huset graves det med dybde 0,7-0,8 m og med en lengde på ca. 3-4 m. Sprinklerrommet etableres under trapp. Søker informerer at for å koble vannledningen til sprinklerrommet graves det ca. 1 m til siden for eksisterende trasé.

Det planlegges videre å gjøres noen forsterkninger i gulvet, og det skal monteres heis. For gulv hugges gulvstøpen med dybde ca. 0,2 m under overkant av eksisterende gulvstøp. For heisen graves det med dybde ca. 0,4 m.

4 Metode

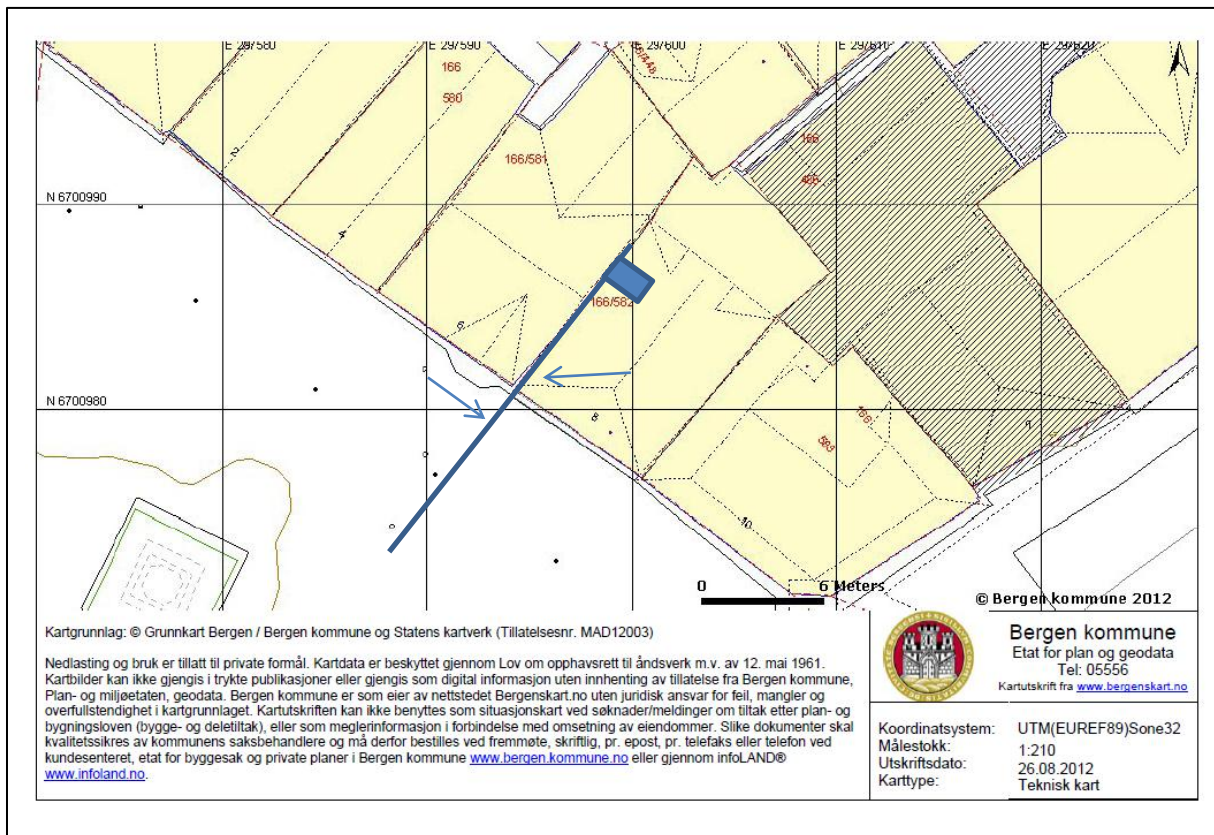
Oppdraget ble gjennomført som sporadisk tilsyn med gravearbeidet ved behov. Innendørs grøfter er gravd manuelt av entreprenør. Utendørs grøft er gravd dels manuelt, dels med maskin. Den arkeologiske undersøkelsen besto i å finrense grøftenes bunn og grøfteprofiler og dokumentere situasjonen med foto, beskrivelser og mål. Det ble sett etter mulige bevarte kulturlag og intakte strukturer og det ble gjort forsøk på å datere disse stratigrafisk og ved hjelp av funnmateriale. Det er ikke samlet inn funnmateriale eller tatt inn naturvitenskapelig prøvemateriale ved undersøkelsen.

5 Arkeologiske observasjoner og tolkning

NIKU ble kontaktet av ansvarlig entreprenør i to omganger. En gang for oppfølging av gravearbeid innendørs, andre gang ved graving av utvendig grøft.

Gatenivået på Vågsallmenning inntil bygning nr. 8 ligger på ca. 2 moh. Innvendig gulv ligger i samme nivå som gaten rett utenfor inngangsdøra i nr. 8. Gulvet består av 0,1 m betong og 0,1 m teglstein (enkelte steder naturstein), deretter jordmasser.

Vannledningen legges i eksisterende grøft over avløpsrør. Grøften ligger inntil grunnmuren i bygningens NV-vegg, og strekker seg fra bakvegg i bygningen via plassering for ny heissjakt i bakre del av lokalet, gjennom fremre yttervegg og rett ut i Vågsallmenningen, til påkoblingspunkt på hovedvannledning. Grøften målte ca. 8 m innendørs og 10 m utendørs. På Vågsallmenningen ender den i eksisterende grøft for hovedvannledning. Grøften er 0,50 cm i bakre del av bygningen, 1,20 m bred ved yttervegg mot Vågsallmenning. Utvendig er den mellom 0,8 og 2,5 m bred, med størst bredde der den møter hovedvannledning. Dybden under gulvnivå i bakre del er 0,60 m, ved yttervegg mot Vågsallmenning er den 0,80 m, og utvendig 1-1,2 m.

Figur 2: Grøftenes plassering. Pilene markerer funn av trestokker. Kartgrunnlag: Grunnkart Bergen, Bergen kommune /Statens kartverk.

Grunnmuren mot nr. 6 består av løst oppmurt bruddstein med størrelser opp mot 0,2 x 0,6 m. De nederste steinene i fremre del av bygningen er sotet. Massene ned til topp av eksisterende avløpsledning er forholdsvis løse, humus- og sandblandede med en god del stein, både naturlig småstein og større biter. Det er en god del grovt materiale i massene, blant annet redeponert bygningsmateriale/rivningsmasser, murstein, moderne gulvflis, treverk og tegl. I det dypeste partiet

av grøften, på Vågsalmenning og til ca. 3-4 m innover i bygningen er det observert treverk, både sammensatte planker og horisontale stokker i ulike nivå i grøfta. Ved ytterveggen ligger plankene mellom avløpsrøret og vannledningen over. Konteksten er dermed moderne, men plankene kan være sekundært brukte, f.eks. en eldre lem eller dør som er lagt tilbake i grøften. Treverket er oppbløtt, men er såpass godt bevart at det trolig ikke er særlig gammelt. De horisontale stakkene i bunnen av grøften er kuttet av denne og stikker delvis ut av grøfteprofilen eller ligger oppunder avløpsrøret. De kan være en del av bjelkelaget for et eldre gulv, trolig i en tidligere bygning. Etter 1702-brannen brant huset igjen i 1778. Stakkene er ubrente og kan også tilhøre den stående bygningen som er oppført ca. 1890. Utvendig, ca. 4-5 m fra yttervegg i nr. 8, og vinkelrett på denne ligger en større stakk parallelt med eldre infrastruktur under bakke, funksjonen er ikke avklart, men den kan ha vært brukt til stabilisering ved planering og opparbeiding av Vågsalmenningen.

Heissjakten ligger i bygningens bakre del, ca. er 3 x 2 m, med største lengde NV-SØ. Dybde under gulvnivå er 0,60 m. Det er fjernet løse, humus- og sandblandede masser med moderne rivningsmateriale som teglstein, flis, steiner etc. Gravingen har ikke berørt in situ-avsetninger eller strukturer.

6 Konklusjon

Det er ført tilsyn med gravearbeid for etablering av heissjakt og vannledning i Vågsalmenning 8, Bergen. Tiltaket omfattet graving for heissjakt i bakre del av lokalet og for vannledning langs NV-veggen og ut i Vågsalmenning. Kulturlagavsetningene som ble avdekket besto av sekundært deponert materiale avsatt i forbindelse med utfylling og fundamentering av bygninger i området. Stakkene har trolig hatt en stabiliserende funksjon i bygningen og utenfor, blant annet for denne eller en eldre bygnings fundamenter eller gulv.

Tiltaket medførte ikke skader på fredet kulturminne.

7 Referanser

<http://bergis.uib.no/>

<http://www.bergenskart.no/>

8 Vedlegg

Vedlegg 1: Foto

Vedlegg 2: Fotoliste

9 Figurer

FIGUR 1: TILTAKETS PLASSERING INNENFOR DET AUTOMATISK FREDETE KULTURMINNET 'MIDDELALDERBYEN BERGEN'. KARTGRUNNLAG: STATENS KARTVERK, GEOVEKST.	4
FIGUR 2: GRØFTENES PLASSERING. PILENE MARKERER FUNN AV TRESTOKKER. KARTGRUNNLAG: GRUNNKART BERGEN, BERGEN KOMMUNE /STATENS KARTVERK.	6

Vedlegg 1: Foto

niku_ark_103715.JPG

niku_ark_103716.JPG

niku_ark_103717.JPG

niku_ark_103718.JPG

niku_ark_103719.JPG

niku_ark_103720.JPG

niku_ark_103721.JPG

niku_ark_103722.JPG

niku_ark_103723.JPG

niku_ark_103724.JPG

niku_ark_103725.JPG

niku_ark_103726.JPG

niku_ark_103727.JPG

niku_ark_103728.JPG

Vedlegg 2: Fotoliste

NIKU_ARK_NR*	Prosjektnr*	Undnr	Rapportnr	Motiv 1*	Motiv 2	Fotograf*	Sett mot	TA/BRM/ONR/TNR
niku_ark_103715	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Trestokker inntil SØ-profil, sett ovenfra	KLO	LODD	BRM 963
niku_ark_103716	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Innvendig rørgrøft, fremre del	KLO	N	BRM 963
niku_ark_103717	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Innvendig rørgrøft, fremre del	KLO	SV	BRM 963
niku_ark_103718	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Treverk i bunn av grøft	KLO	SV	BRM 963
niku_ark_103719	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Grøft for heissjakt	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103720	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Grøft for heissjakt	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103721	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Hele innvendige grøft	KLO	SV	BRM 963
niku_ark_103722	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103723	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103724	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103725	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft	KLO	NV	BRM 963
niku_ark_103726	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft med tversgående infrastr.og stakk	KLO	SØ	BRM 963
niku_ark_103727	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft med tversgående infrastr.og stakk	KLO	Ø	BRM 963
niku_ark_103728	15620489	0	124/2012	Vågsalmenning 8	Utvendig grøft med tversgående infrastr.og stakk	KLO	NØ	BRM 963

